

ปาฐกถานำ

“การเมือง การศึกษา กับทางเลือกของสังคมไทย”

โดย ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก

ในพิธีเปิดโครงการ “บรรยายสาธารณะ-ตลาดวิชา-มหาวิทยาลัยประชาชน”

เอกสารวิชาการหมายเลข 1

โครงการ “บรรยายสาธารณะ-ตลาดวิชา- มหาวิทยาลัยประชาชน

30 ปี 14 ตุลา กับประชาธิปไตยไทย” 2516-2546

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายเสน่ห์ จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี คูมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ อภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์ ธนะพรพันธ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจิตตนาวิกษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ แวงหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

ปาฐกถา นำ

“การเมือง การศึกษา กับทางเลือกของสังคมไทย”

โดย ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก

ในพิธีเปิดโครงการ “บรรยายสาธารณะ-ตลาดวิชา-มหาวิทยาลัยประชาชน”

สวัสดีครับ ท่านผู้มีเกียรติ ผู้สนใจในอนาคตประชาธิปไตยของสังคมไทย

ในวันนี้ ถือว่าเป็นวาระแรกที่เปิดตัวโครงการตลาดวิชา ดังที่ อาจารย์ชาญวิทย์ ได้เรียนชี้แจง ผมรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับมอบให้มาพูดในหัวข้อ “การเมือง การศึกษา กับทางเลือกของสังคมไทย” ในโอกาสที่ 14 ตุลาคม ได้รับการรับรองจากรัฐสภาให้เป็นวันประชาธิปไตย เรื่องของตลาดวิชา-การเมือง-การศึกษา-ประชาธิปไตย ทั้งหมดนี้ ในทัศนะและประสบการณ์ของผม นั้น เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในระบบการศึกษาของเรา สอนให้เราเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นคนละเรื่อง แต่ความจริงแล้วเป็นเรื่องที่มีกระบวนการพัฒนาที่สัมพันธ์กัน

อาจารย์ชาญวิทย์ พูดถึงตลาดวิชา ผมก็เป็นคนที่เกิดจากระบบตลาดวิชา อาจารย์ชาญวิทย์เกิดในระบบที่เป็นการศึกษาที่อาจารย์ชาญวิทย์เรียกว่า เป็น “การศึกษาในระบบ” ผมจะพูดในเบื้องต้นในที่นี้ว่า ที่เรียกว่าเป็นการศึกษา”ในระบบ” ที่เราพูดทุกวันนี้ ความจริงแล้วเป็นระบบต่างดาว ไม่ใช่ในระบบเลย แต่ว่าอยู่นอกระบบแล้วถูกยึดเหยียดเข้ามาเป็นในระบบ แล้วผลักใส่ที่เป็นชีวิตของสังคมไทยออกไปนอกระบบ นี่คือปัญหา แล้วในสถาบันการศึกษาตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการให้ท้องอยู่เรื่อยๆ เรากำลังทำการศึกษา การเรียน การสอน การวิจัย “ในระบบ” แต่เราไม่รู้ตัวว่า เรากำลังอยู่ภายใต้แยกของระบบต่างดาว แล้วหันหลัง เหยียบย่ำสิ่งที่อยู่ในระบบของสังคมวัฒนธรรมของเราเอง นี่เป็นข้อสังเกตเบื้องต้นที่อยากจะขอฝากให้ท่านทั้งหลายได้มองเห็นประเด็นเหล่านี้ นี่คือประเด็นที่สำคัญ เป็นประเด็นที่ผมจะพูดในวันนี้

ตลาดวิชาเป็นสิ่งที่พูดกันมากกว่า ถือกำเนิดมาในยุคของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งทำให้อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ สถาปนาขึ้น เมื่ออาจารย์ชาญวิทย์ ได้นำเรื่องนี้ขึ้นมาว่า อาจจะรื้อฟื้นระบบตลาดวิชา ผมก็ได้พูดไปว่า คำว่า “ตลาดวิชา” นั้น ต้องเข้าใจให้ถึงแก่นสารของมัน สิ่งที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ คิดในสมัยนั้น เป็นตลาดวิชาในบริบทของสังคมการเมืองไทย ที่กำลังต้องการคนหนุ่มคนสาวที่มีความรู้เรื่องตวับทกฏหมาย เพราะว่าตวับทกฏหมายนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนคนไทยนั้น มีความรู้เท่าทันผู้ที่มีอำนาจ เพราะฉะนั้นเป็นการนำเอาตลาดวิชามาสนองความต้องการในยุคหนึ่ง สมัยหนึ่ง แต่ในหลักความคิดปรัชญาของตลาดวิชานั้น ผมคิดว่ามีมากกว่านั้น โดยแท้จริง ตลาดวิชานั้นก็คือเป็นการจัดระบบ และกระบวนการศึกษา การเรียน การสอน การวิจัยให้สนองความต้องการ และเป็นไปเพื่อชีวิต และสังคม คำ คำนี้ทำจนจำไว้จะครับ

หลัง 14 ตุลาเมื่อ 30 ปีที่แล้ว น้อยคนที่จะทราบ ว่าเรากำลังพูดถึงเรื่อง การปฏิรูปการศึกษา ชีวิต และสังคม แต่แปลกประหลาดที่ว่า บรรดาวีรชน 14 ตุลาคมนั้น ไม่เอ่ยคำนี้เลย มัวแต่ไปยุ่งชิงกับเรื่องอำนาจ

นี่คือกับดัก หลุมพรางของ 14 ตุลาคม

การที่ วัน 14 ตุลาคม ได้รับการรับรองให้เป็นวันประชาธิปไตยนี้ เป็นสิ่งที่สมควรแล้ว แต่ว่ามีใช่เป็นเพียงวาระของการเฉลิมฉลองแสดงความยินดี ความภาคภูมิใจของสิ่งที่บรรดาผู้ที่เรียกตนเองว่า “วีรชน” ได้ทำมาในอดีต ไม่ใช่เพียงแค่นั้น เพราะว่าภารกิจ 14 ตุลา วันประชาธิปไตยนั้น มีมากกว่านั้น อันนี้ก็เป็นประเด็นที่ผมอยากจะนำมาเสนอในวันนี้

ผมอยากจะเรียนสั้น ๆ ว่า ตลาดวิชา ก็คือระบบการศึกษาเพื่อชีวิต และสังคม เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการปรับการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมให้เข้ากับความต้องการของสังคมและประชาชนส่วนใหญ่ในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่ต้องการจะรื้อฟื้นความคิดเรื่องตลาดวิชา จะต้องมีความ

เข้าใจถึงสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยด้วย รวมทั้งสังคมโลก ที่กำลังเป็นแรงกดดันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในขณะนี้

เพราะฉะนั้น ตลาดวิชา จึงไม่ใช่เรื่องธรรมดา ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องการจัดระบบการเรียนการสอน การวิจัย แต่หมายความว่า อีกซีกหนึ่งจะต้องศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน รอบคอบว่า ในขณะนี้สังคมไทย ประชาชนคนไทยอยู่ตรงไหนในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน

ในประเด็นเรื่องการเมือง การศึกษา กับทางเลือกของสังคมไทย มีประเด็นที่อยากจะพูดถึงตามลำดับ อยากจะเรียงหัวข้อให้ท่านทั้งหลายได้รับทราบไว้ก่อน เพื่อจะได้สะดวกที่เราจะได้ติดตามความคิดไปด้วยกัน เราจะได้เรียนรู้ไปด้วยกัน

ประเด็นแรก ผมอยากจะตั้งคำถามว่า 14 ตุลา กับประชาธิปไตยนั้น คืออะไร ในวาระที่เราจะได้มีการจัดงานกันในปีนี้ค่อนข้างเป็นพิเศษ ไม่เฉพาะที่งานของโครงการตำราฯ แต่ที่ผมรับทราบจากสื่อก็เห็นว่ามีหลายฝ่ายจะจัดเป็นช่วง ถือว่าเป็นพิเศษ ในโอกาสอย่างนี้ ผมอยากจะถือโอกาสว่า ในปีพิเศษอย่างนี้ เราคงไม่ใช่เป็นเพียงการจัดงานแล้วก็รออีกปีหน้าจัดอีกทีหนึ่ง แต่คงจะต้องมองไปข้างหน้าว่า ต่อจากนี้ไป เรายังมีภารกิจที่สืบเนื่องจาก 14 ตุลา เมื่อปี 2516

ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา เป็น 30 ปีที่ผมอยากจะเรียนว่า เป็น 30 ปีของช่องว่างและความล้มเหลวของประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นอยากจะเรียนอย่างนี้ครับ ผมคิดว่า วาระ 14 ตุลา วันประชาธิปไตย อาจจะให้เป็นวาระของการทบทวนตรวจสอบ ไม่ใช่เป็นเพียงวาระของการเฉลิมฉลอง ทบทวนความจำ แต่เป็นการสำรวจตรวจสอบ ทบทวนเพื่อที่จะมองไปข้างหน้า การที่มองไปข้างหน้า ระบบการศึกษาที่ดี ซึ่งผมได้มาจากประสบการณ์ตลาดวิชา ตลาดวิชานั้นเป็นระบบที่กระตุ้นให้คนคิด เวลาผมสอนหนังสือ พูดเสมอว่า ผมคนสอนหนังสือมีบทบาทเพียง 20 % ที่เหลืออีก 80 % นั้นเป็นภาระหน้าที่ของคนเรียนหนังสือ นี่คือสาระของตลาดวิชา ไม่ใช่เป็นเรื่องที่คนสอนหนังสือนั้นครอบทุกสิ่งทุกอย่างให้กับคนเรียนหนังสือ

เพราะฉะนั้น การศึกษาที่ดี จะต้องเริ่มด้วยคำถามครับ

การทบทวน ตรวจสอบ 14 ตุลา วันประชาธิปไตย คำถามแรกก็ต้องถามกันว่า ประชาธิปไตยของใคร โดยใคร เพื่อใคร

เราท่องคำของ Abraham Lincoln เวลาเรียนหนังสือ ประชาธิปไตยคือการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน แต่เราไม่เคยรู้เลยว่า ในประชาชน มีอะไรบ้าง ในประชาชนที่เรากำลังพูดถึงก็เต็มไปด้วยการแบ่งแยกชนชั้น อำนาจ ผลประโยชน์ เพราะฉะนั้น คำว่าประชานนั้น ก็ถึงเวลาที่จะต้องทบทวนแยกแยะ ยิ่งสังคมไทยในขณะนี้ได้เปลี่ยนแปลงเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หลากหลาย ซับซ้อน เพราะฉะนั้นคงต้องถามว่า เรากำลังพูดถึงเรื่องประชาธิปไตย ของใคร โดยใคร และเพื่อใคร รวมทั้งอย่างไรด้วย

สิ่งที่ผมจะพูดต่อไปนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ประชาธิปไตยที่เราพูดอยู่ทุกวันนี้ ดดยแท้จริงก็คือการเปลี่ยนแปลงจากยุคอำนาจเด็ดขาดยุคหนึ่งมาสู่อำนาจเด็ดขาดอีกยุคหนึ่งภายใต้สมญาประชาธิปไตย แล้วนี่ก็เป็นมรดกของ 14 ตุลา ด้วยนะครับ ซึ่งประเด็นที่ผมจะพูดถึง

คำถามประการที่สอง ประชาธิปไตยนั้น เป็นสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม การเมือง การศึกษาที่ผมจะพูดถึงในวันนี้อย่างไร ประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นเพียงการจัดระบบองค์กร มีรัฐสภา มีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้งแล้วก็บอกเป็นประชาธิปไตย แต่สิ่งเหล่านั้นมันสัมพันธ์ และอิงอยู่กับสิ่งที่ผมเรียกว่า เงื่อนไขทางวัฒนธรรม การเมือง และการศึกษา เราไม่ค่อยตระหนักว่าการศึกษานั้น โดยแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ป็นรากฐานของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ตรงนี้ครับ เราจึงต้องมาประเมินการศึกษาของไทยในขณะนี้

ในขณะนี้ เรากำลังปฏิรูปการศึกษา แต่เคยถามตัวเองบ้างไหม ว่า ปฏิรูปไปเพื่ออะไร ในขณะที่เราเรียนรู้ที่จะมองปัญหาต่าง ๆ อย่างแยกส่วน การศึกษาไปทาง การเมืองไปทางนี้ **แต่ ไม่ใช่ครับ**

ในแวดวงการศึกษา ก็ได้พูดไว้อย่างมากกว่า ต้องการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น ก็อยู่แค่นี้ แต่ไม่รู้คิดเป็นทำเป็นเรื่องอะไร หรือว่า

ในยุคนี้ ในสถาบันวิจัย ก็จะต้องบอกว่า เราจะต้องสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคม
ฐานความรู้ (knowledge-based society) แต่เราไม่เคยตั้งคำถามว่า ความรู้
อะไร ผมว่า นี่แสดงให้เห็นว่าระบบการศึกษาทุกวันนี้ ไม่มีการกระตุ้นให้เราตั้ง
คำถามเลย ผมขอตั้งคำถามในวันนี้

ประการที่สาม คำถามต่อหลักการรัฐศาสตร์ ต่าง ๆ ที่เราพูดทุกวันนี้
เวลาที่เรามีการปฏิรูปการเมือง ผมจำได้ตอนที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ
ปัจจุบัน 2540 ซึ่งได้ชื่อว่า “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน”

เวลาเราพูดเรื่องระบบการศึกษา มักจะเป็นเรื่องต้องส่งลูกหลานเรียน
หนังสือจะได้มีอนาคต มีงานทำมีตำแหน่งหน้าที่ แต่เคยตระหนักหรือไม่ว่า การ
ศึกษาที่แท้จริงนั้นเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การเมืองของไทยเป็นไป
ในลักษณะอย่างไร?

ผมอยากเสนอว่า การศึกษาไม่ได้เป็นเพียงแหล่งอบรมบ่มเพาะทักษะให้
กับเยาวชนเท่านั้น แต่การศึกษาทุกชนิดมีมูลงูใจทางการเมือง เพราะฉะนั้นการ
ศึกษากับการเมืองเป็นสิ่งที่คู่ขนานกันไป

การศึกษาจะมีเป้าหมายในการมุ่งส่งเสริมให้คนกลุ่มไหนเป็นกลุ่มที่จะได้
ประโยชน์ จะเป็นตัวกำหนดว่าด้วยเป้าหมายทางการเมืองว่าจะสอนวิชาความรู้
แบบไหน เรื่องอะไร แลไม่ให้รู้เรื่องอะไร

ในมุขลบบระบบการศึกษายังเป็นตัวกีดกันไม่ให้รู้เรื่องอะไรด้วย รวมทั้งการ
ศึกษายังเป็นส่วนที่จะสร้างให้คนนั้นมีอุปนิสัยใจคออย่างไร

ถามว่าถ้าอย่างนั้นจะมองการศึกษาอย่างถูกต้องอย่างไร ผมขอเสนอว่า
การศึกษาประกอบด้วย 3 มิติใหญ่ คือ 1. ความรู้ 2. มนุษย์ 3. สังคม

เฉพาะข้อสอง ที่เคยบอกว่าเอา “มนุษย์” หรือคนเรียนหนังสือเป็นตัวตั้ง
แต่น่าเสียดายว่าวันนี้ที่เราบอกว่าเอาคนเป็นตัวตั้งนั้น เหมือนกับว่าคนไทย

เหมือนกันหมด แล้วจัดหลักสูตรเรียนเหมือนกันหมด ซึ่งถ้าเอาคนเป็นตัวตั้งจริงแล้ว จะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของคนที่หลากหลาย

ทั้ง 3 มิติดีจะต้องประกอบกัน จึงจะเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ ทำให้สังคมได้เรียนรู้ขึ้นมา และสร้างชีวิตสังคมที่มีความสมดุล ไม่ใช่สังคมที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งใหญ่กว่ามนุษย์อีกกลุ่มหนึ่ง

มีการเรียนรู้อีกแบบ คือเรียนรู้จากภายใน จากศักยภาพภายในของตัวเอง แต่ส่วนมากแล้วเราไม่รู้จักตัวเองเลย นี่คืออาการป่วยของระบบการศึกษาไทยทุกระดับ

การศึกษาไทยมีผู้ใหญ่น้อย 2 คน ได้เตือนเอาไว้ ท่านแรกคือสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งเป็นพระอนุชาในรัชกาลที่ 5 ทรงเคยเตือนตอนจะตั้งโรงเรียนสมัยใหม่ บอกว่าอย่าลืมการเรียนรู้ของชาวบ้าน แต่ผลปรากฏว่าเราเอาแต่สมัยใหม่แล้วทิ้งการศึกษาพื้นบ้าน โดยหันหลังให้โดยสิ้นเชิงกับรากฐานที่เป็นมา

คนที่สอง คือ เจ้าพระยาธรรมาดิกดิมมนตรี เป็นเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ท่านนี้หัวก้าวหน้ามาก แต่ได้พยายามเตือนว่า ความรู้ตะวันตก วัฒนธรรมต่างๆ นี้มีคุณมีโทษ แต่โทษอนันต์ แล้วการศึกษาต้องไปกับวิชาสามัญและวิชาวิสามัญ

วิชาสามัญ คือ ทั่วไปแบบตะวันตก แต่ท่านบอกว่าวิชาสามัญเป็นวิชาที่ทำให้คนไทยชอบเป็นเสมียน รับราชการ ขณะที่วิชาวิสามัญคือ กลไกกรรมการเกษตร อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม นำประหลาดใจที่คนยุคนั้นมองทั้ง 3 อย่างเป็นองค์รวมที่ยุคนั้นเรียกว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้

แต่น่าเสียดใจที่เจ้าพระยาธรรมาดิกดิมมนตรี เป็นเสนาบดีต้นสามัญ จึงมักจะแพงบประมาณในที่ประชุม นี่เป็นสิ่งที่เราผิดพลาดมาโดยตลอด

และพอเปลี่ยนแปลงการปกครอง เราพลิกผันกลับมาสู่ยุคเผด็จการ จนถึง 14 ตุลา ก็ไม่ได้ทับทวนสิ่งเหล่านี้ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่รับมรดกอำนาจนิยม มาโดยตลอด

สำหรับคำถามที่สาม คำถามต่อหลักการรัฐศาสตร์ต่างๆ ที่พูดทุกวันนี้ เวลาที่มีการปฏิรูปการเมือง ตอนร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน 2540 ซึ่งได้ชื่อว่า รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนมีการพูดกันมากถึงหลักการรัฐธรรมนูญนิยม และถือเป็นพื้นฐานในการปฏิรูปการเมือง จนกระทั่งเราได้รับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน แต่เราไม่เคยตั้งคำถามว่ารัฐธรรมนูญนิยมที่เราเปิดตำราอังกฤษก็ดี ฝรั่งเศสก็ดี อเมริกาที่ดี ตัวจริงมันคืออะไร

อยากเรียนในเบื้องต้นว่า หลักการรัฐธรรมนูญนิยมที่ดี ประชาธิปไตยที่ดี ถือกำเนิดสืบเนื่องมาจากกระแสอำนาจนิยมของชนชั้นกลางนายทุนในยุคคริสต์ ศตวรรษที่ 15

อังกฤษมีการปฏิรูปการเมืองครั้งสำคัญ และอังกฤษจะเป็นแหล่งที่ทำให้ กำเนิดกระแสลัทธิอุดมการณ์ คือกระแสเศรษฐกิจเสรีนิยม ซึ่งได้แปลงมาเป็น ระบบเสรีนิยมใหม่ในปัจจุบันนี้ โดยสรุปเหล่านี้เป็นการปฏิรูปเพื่อการสถาปนา อำนาจเด็ดขาดของชนชั้นกลางนายทุนที่กำลังก่อตัวเติบโตใหญ่

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การปฏิรูปทางการเมือง ซึ่ง 14 ตุลา มีบทบาทมากในการนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองในปัจจุบัน แต่มันเป็นการปฏิรูปสถาปนา ซึ่งผมอยากเรียกว่า เผด็จการรัฐสภา เพราะปราศจากฐานอำนาจของประชาชน

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ทูตของอังกฤษเคยเตือนไว้ว่า ประชาธิปไตยที่ปราศจากมติมหาชนนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เสี่ยง

จะเห็นว่าผลสรุปที่เราปฏิรูปกันมาเปลี่ยนแปลงกันมาแล้วก็สถาปนาเผด็จการรัฐสภา คือ เผด็จการของชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง และนายทุน

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน แม้ว่าจะได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ฉบับปฏิรูปการเมือง แต่ไปดูมาตรา 107 จะเห็นว่าสิทธิของผู้สมัครรับเลือกตั้ง จะต้องสำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า เป็นการสะท้อนว่าผลของการปฏิรูปการเมือง ซึ่งเป็นผลงานส่วนหนึ่งของ 14 ตุลาคม เพื่อการสถาปนาอำนาจของชนชั้นนำแต่ขาดรากฐานของอำนาจประชาชน สิทธิเสียงของประชาชนในการเลือกตั้ง นี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งว่า 14 ตุลาคมประชาธิปไตยนั้น มีนัยสำคัญอย่างไรที่เราจะต้องทบทวนตรวจสอบ

“ทั้งก่อนและหลัง 14 ตุลา 16 ผมเคยเตือนให้เห็นนัยที่สำคัญของการขึ้นสู่ความเป็นใหญ่ของชนชั้นกลาง นายทุน เพราะฉะนั้นระบบการศึกษา การเมือง รวมทั้งระบอบรัฐสภา พรรคการเมือง ล้วนแต่เป็นเครื่องมือของอำนาจผลประโยชน์ของชนชั้นนำ ที่ถ่ายทอดจากชนชั้นนำในระบบราชการ คือ คนชั้นกลางส่วนหนึ่ง จนเกิดเหตุการณ์อย่าง 14 ตุลา 16 ถึงพฤษภาคมมีฟ 35 เรามักจะบอกว่า 14 ตุลา เป็นเหตุการณ์ของนิสิต นักศึกษา ประชาชน แต่ผมบอกเสียงจะแหบว่า เบื้องใต้ของกระบวนการนักศึกษา ประชาชน คือชนชั้นกลาง นายทุน”

“ผมไม่ได้บอกว่าชนชั้นกลาง นายทุนเป็นกลุ่มคนที่ชั่วร้าย การมีนายทุนเป็นของธรรมดาของสังคมทุกยุคทุกสมัย ทุนไม่ใช่สิ่งชั่วร้ายในตัว เพราะสังคมเปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นมีโอกาสเติบโตและสร้างความสมบูรณ์ภายในสังคม

Lord Acton บอกว่า “Power Corrupts” อำนาจมันทำให้เสื่อม ใครก็ตามที่มีอำนาจกลุ่มเดียว เสื่อมทั้งนั้น ชาวไร่ชาวนาก็เช่นกัน ถ้ามีอำนาจกลุ่มเดียวก็เสื่อมเช่นกัน เพราะฉะนั้นสิ่งที่พูดไปวันนี้โปรดอย่าเข้าใจว่า เรามานั่งประณาม มานั่งวิพากษ์หรือว่าต่อต้านนายทุน ผมจำได้ทุกครั้งที่เคยดำน้ำก็ว่า “นี่คอมมิวนิสต์แล้ว” ผมเข้าใจว่าโลกคอมมิวนิสต์คงจะหายไปจากสังคมไทยในขณะนี้อย่างน้อยที่สุด

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาประชาธิปไตยในขณะนี้ได้สร้างเรื่องความไม่เป็นธรรม การศึกษาที่สร้างความเป็นธรรมไม่ได้ โดยเฉพาะการศึกษาที่درسชาลวาทย์เรียกว่า “การศึกษาในระบบ” เพราะการศึกษาในระบบนั้นเป็นการ

ศึกษาที่ได้ผลลึกใส่สิ่งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมไทยของเรา รวมทั้งฐานทรัพยากร ศักยภาพภูมิปัญญาที่เรามีอยู่ ในขณะที่เราเริ่มพูดกันมากแล้วนี้ เราทอดทิ้งสิ่งเหล่านี้ไปโดยสิ้นเชิง แต่การมีสิ่งเหล่านี้ในสังคมชนบท ภูมิปัญญายังอยู่ได้ แสดงอะไร แสดงถึงความแข็งแกร่ง ที่ฝรั่งเขาเรียกว่า recilian แสดงว่ามันมีแก่น มีสารที่สามารถจะอยู่ได้จนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นถ้าหากเรามองอย่างนี้แล้วก็หมายความว่า 14 ตุลาคมประชาธิปไตยนั้น น่าจะเป็นโอกาสของการทบทวนตรวจสอบ ให้ประชาธิปไตยไม่ได้จำกัดเพียงแค่รูปแบบ ที่ผมเคยพูดถึงความแตกต่างของประชาธิปไตย ระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาสาระ (Form & Substance) ในขณะนี้เรากำลังตื่นอยู่กับรูปแบบ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็เช่นเดียวกัน แต่ในเนื้อหาสาระเราไม่ได้ให้ความสนใจ

การที่จะให้ประชาธิปไตยของเราสู่ความสมบูรณ์ในเนื้อหาสาระ เราจะต้องมีการปฏิรูปการศึกษา เปิดโอกาสให้กลุ่มชนที่ด้อยโอกาสทั้งหมดได้มีโอกาสที่จะเรียนรู้ พัฒนาและพึ่งตัวเองได้

คำว่าโอกาสทางการศึกษาก็เช่นเดียวกัน เป็นคำที่ถูกใช้บิดเบือนมาโดยตลอด หมายความว่าฉันมีการศึกษาอย่างนี้แหละเป็นตัวตั้ง ในระบบนี้และเปิดประตูกว้างขึ้น กว้างขึ้น นั่นคือโอกาสทางการศึกษา แต่โอกาสอันนี้เป็นโอกาสที่ให้คุณเข้าไปเรียน เรียนแล้วเกิดความแปลกแยกไปจากสังคมไทย นี่คือโอกาสทางการศึกษา โอกาสทางการศึกษาจะต้องตีความหมายในอีกแบบหนึ่ง ซึ่งหมายถึงการกระจายโอกาสให้พื้นฐานของชุมชน ทรัพยากร ศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีโอกาสที่จะฟื้นและพัฒนาตัวเองขึ้น

เวลานี้เราพูดถึงสมุนไพร พูดถึงอะไรต่างๆ รวมทั้งหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ในขณะที่เรามองชุมชนเพียงหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นเพียงผลิตภัณฑ์สมุนไพรอะไรต่างๆ พวกนี้ เรายังมองเป็นเชิงพาณิชย์อยู่ อันนี้ก็เป็นที่อยากจะทำแล้วโดยสรุปก็คือ การศึกษากับการเมือง จะต้องควบคู่กันไป เราจะต้องปฏิรูปเพื่อจะให้เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ตรงนี้จะเป็นคุณแจไปสู่อำเภอประชาธิปไตย ในเนื้อหาสาระ ความรู้กับวิชาการไม่ใช่เป็นสิ่งที่สอนให้เราผิบนเฟื่อง มีความโอ้อ่าในวิชาความรู้ แต่ความรู้วิชาการนั้นมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับปัญหา

ความชอบธรรมและปัญหาความเป็นธรรมในสังคม ด้วยเหตุผลที่ผมได้เรียนมาแล้ว

ประเด็นต่อไป ถ้ามองดูปัญหาต่างๆ ที่ผมพูดถึง เดี่ยวจะหาว่าผมมองโลกในแง่ร้ายจนเกินไป ขอผมเสนอหน่อยว่า ถ้าอย่างนั้นทางเลือกของสังคมไทยคืออะไร

ผมคิดว่าทางเลือกของเราก็คือว่า เราจะต้องระดมสรรพกำลังความคิด และทรัพยากรที่สร้างกระบวนการที่เดินไปสู่สิ่งที่ผมเรียกว่า “วิถีแห่งวัฒนธรรมการเรียนรู้และความรู้ที่เป็นอิสระ” เพื่อการพัฒนาตัวเอง ให้คนเรียนจากภายในของตัวเอง เรียนจากศักยภาพของตัวเอง เรียนจากพื้นฐานสังคม วัฒนธรรมและทรัพยากรของตัวเอง นั่นคือการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

การปฏิรูปการเมืองจะปรับปรุงระบบพรรคอย่างไร การเลือกตั้งอย่างไร วิธีการลงคะแนนเสียงอย่างไร ต่อให้วุฒิสภาด้วย เลือกตั้งอีกสภาก็จะไม่เกิดการปฏิรูปที่แท้จริง ถ้าปราศจากเสียซึ่งการปฏิรูปการศึกษา ขอใช้คำของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี “ต้องปฏิรูปการศึกษาเพื่อชีวิตสังคม เพื่อเหยียบให้คนไทยได้เหยียบฐานะให้สูงขึ้นพร้อมกัน” ผมประทับใจคำต่างๆ เหล่านี้ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เพราะแสดงถึงวิสัยทัศน์ของท่านผู้นี้ แต่โปรดสังเกต ในแวดวงการศึกษาไทยไม่มีใครเอ่ยถึงท่านเลย เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเคยเตือนว่าอย่าเอาแต่สร้างยักษ์ สร้างเทวดา ให้คนไทยได้เหยียบขึ้นพร้อมกัน ก็มีนักการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการศึกษายุคปัจจุบัน ผมนั่งดูทีวีอยู่ ได้ยินผมพูดถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีบ่อยๆ ก็เลยพูดบ้างในหน้าจอทีวี บอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์พูดอย่างนั้นมันทำให้การศึกษาฟังดูเป็น mass education มันจะไม่มีคุณภาพคือ ให้คนเหยียบขึ้นพร้อมๆ กัน มันจะดูเป็น mass education นี้คือนักการศึกษาไทยในจุฬาฯ

แสดงให้เห็นใหม่ครับว่ากลุ่มคนที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีการศึกษาไทยนั้น จะเป็นคนดีวิเศษวิโสอย่างไรก็ตามแต่มีทัศนคติและความรู้ที่แปลกแยกออกจากสังคมไทย และแปลกแยกออกจากประชาชนชาวไทย กลายเป็นประชาธิปไตยภายใต้

การผูกขาดของประชาชนที่มีการศึกษา และเราก็ยังไปซ้ำเติมด้วยรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมือง ว่าคนที่จะมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งต้องสำเร็จการศึกษาไม่น้อยกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า นี่มันคืออะไรครับ มันบอกอะไรได้บ้าง

ทั้งหมดเหล่านี้ ผมคิดว่า 14 ตุลาคมวันประชาธิปไตย ผมมีอะไรหลายอย่างที่ตบตบผม ผมหวังว่าสิ่งที่ผมนำเสนอนี้คงจะไม่ซับซ้อนจนเกินไป และคงไม่เหลือวิสัยสติปัญญาของเหล่าวีรชน 14 ตุลาที่จะคิดกับนะครับ

สุดท้ายครับท่านผู้มีเกียรติ ถ้าอย่างนั้นเราจะมองไปข้างหน้าอย่างไร คงต้องตั้งคำถามครับว่า 14 ตุลาคมวันประชาธิปไตยวาระแห่งชาติคืออะไร หลังจากที่เรามีการบรรยาย มีงานกันสองสามเดือนข้างหน้า วาระแห่งชาติคืออะไร ผมได้แต่ตั้งคำถามครับ

วาระเหล่านี้คือ 4-5 ประการดังนี้

ประการที่ 1 ตรวจสอบทิศทางและเนื้อหาสาระของประชาธิปไตยเวลานี้มีแต่ใคร มีแต่รูปครีบทหาเนื้อหาใส่ไปสักทีหนึ่ง

ประการที่ 2 ตรวจสอบทิศทางและเนื้อหาการศึกษาไทย โอกาสทางการศึกษา ไม่ใช่เป็นโอกาสในการเข้าโรงเรียน เข้ามหาวิทยาลัย อย่างที่เราคิดทุกวันนี้ แต่หมายถึงโอกาสในการที่จะยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นมรรคเป็นผล

ประการที่ 3 ต้องสำรวจตรวจสอบทิศทางเนื้อหาสาระความเป็นไทย ต้องแยกไทยกับไท ไทยไม่ค่อยเป็นไทเท่าไร ไม่ค่อยมีอิสระเท่าไร

ประการที่ 4 ต้องสำรวจตรวจสอบทิศทางเพื่อการปฏิรูปการเมืองและการศึกษาในยุคปัจจุบัน ตอนนี้ดูเหมือนสำเร็จไปแล้ว เรบอกกว่าเรามีรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจบแล้ว ต่อไปเราต้องมีการเมืองภาคประชาชน ผมนี่เป็นกรรมการสิทธินี้ ผมก็รู้ว่าประชาชนแยกลงไปทุกวันนี้ แต่เรายังบอกว่านี้คือการเมืองภาค

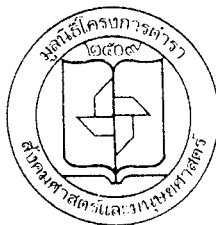
ประชาชนเพราะว่าเรามีรัฐธรรมนูญ เหมือนกับว่าตัวหนังสือมันจะบัน
ดาลให้ทุกอย่างเกิดขึ้น ไม่ต้องออกแรงอะไรเลยนะครับ

และประการสุดท้าย ต้องตรวจสอบทิศทางของสิ่งที่เรียกว่า
กระแสประชานิยม เวลานี้เราพูดกันว่าประชานิยมนี้ บอกลนายกรัฐ
มนตรีคนนี้เป็นประชานิยม (populist) แต่เรายังไม่มีการตรวจสอบทิศ
ทางเนื้อหาสาระอย่างแท้จริง

โดยสรุปครับ ผมจะตั้งคำถามในหัวข้อ "ทางเลือกสังคมไทย"
สังคมไทยในวันนี้อยู่บนทางสองแพร่ง อยากให้ 14 ตุลาคม
ประชาธิปไตย เป็นวันแห่งวาระของการเลือกทางเลือก

ทางเลือกที่หนึ่ง เราจะเลือกที่จะดำรงคงอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า
"สถานะเดิม" (Status Quo) เวลานี้ชาว 14 ตุลาคมก็ใหญ่โตกันทั้งนั้น เรา
จะให้ประชาธิปไตยคงสถานะเดิมอย่างใหญ่โตอย่างนี้หรือเปล่า แล้วก็
ยังปล่อยให้สังคมไทยอยู่ภายใต้อาณานิคมทางปัญญา หรือจะเลือก
ไปโนทางที่จะปลดปล่อยสังคมไทย ประชาชาติไทยให้ไปสู่ความมีอิสระ
ผมขอแนะนำเสนอเพียงแค่นี้ ขอบขอบคุณครับ

NOTE

เอกสารวิชาการหมายเลข 1

โครงการ "บรรยายสาธิต-ตลาดวิชา- มหาวิทยาลัยประชาชน
30 ปี 14 ตุลา กับประชาธิปไตยไทย" 2516-2546